

**Szociológia Doktori
Iskola**

Szociológia és Társadalompolitika Intézet

PH.D. TÉZISEI MAGYAR NYELVEN

Pál Judit

**Státusz és negatív kapcsolatok: Egy longitudinális hálózatelemzés
középiskolások körében**

**[Status and Negative Ties: A Longitudinal Network Study among
Adolescents]**

Témavezetők:

Bartus Tamás, Ph.D
egyetemi docens

Takács Károly, Ph.D
egyetemi docens

Szociológia és Társadalompolitika Intézet

PH.D. TÉZISEI MAGYAR NYELVEN

Pál Judit

**Státusz és negatív kapcsolatok: Egy longitudinális hálózatelemzés
középiskolások körében**

**[Status and Negative Ties: A Longitudinal Network Study among
Adolescents]**

Témavezetők:

Bartus Tamás, Ph.D
egyetemi docens

Takács Károly, Ph.D
egyetemi docens

© Pál Judit

Tartalom

1.1	Bevezetés.....	4
1.2	A kutatás kerete.....	5
1.3	Kutatási kérdések	11
1.4	Adatok	13
1.5	Módszertan.....	15
1.6	Eredmények.....	16
1.6.1	2. fejezet: A státuszpozíciók szerepe az iskolai zaklatás kapcsolathálózatában 16	
1.6.2	3. fejezet: Az észlelt státuszpozíciók szerepe a kirekesztetté és az ellenségessé válásban18	
1.6.3	4. fejezet: A státuszészlelések szerepe a kamaszok ellenszenvi kapcsolataiban19	
1.7	Hivatkozások.....	21
1.8	A szerző témában megjelent publikációi	25

Ábrák és táblázatok listája

Táblázat 1: <i>A tézis vizsgált területeinek összefoglalása.....</i>	Error! Bookmark not defined.
Ábra 1: <i>A kutatási keret vizualizációja .....</i>	Error! Bookmark not defined.

1.1 Bevezetés

A világ számos országában egyre számottevőbb az érdeklődés a középiskolás diákok iskolában eltöltött mindennapi életének leírására és megértésére (Bradshaw, Keung, Rees, & Goswami, 2011; Currie et al., 2012). Az iskola kulcsfontosságú helyet foglal el a diákok életében, mely nem csak a tanulás, tehát a kognitív készségek, hanem a társas együttműködés, az úgynevezett nem-kognitív készségek elsajátításának is a helyszíne. Mivel a kamaszok az ébren töltött idejük jelentős részét az iskolában töltik el, így itt nyílik leginkább lehetőségük arra, hogy megtanulják hogyan kell a társaikkal kapcsolatokat kiépíteniük és fenntartaniuk, vagy éppen hogyan kell kezelniük a személyes konfliktusaikat (Juvonen, 2006).

Ebből adódóan a negatív (például az ellenszenvi, konfliktusos vagy a zaklatás jellegű viszonyok) ugyanúgy megkerülhetetlen részei az emberi kapcsolatoknak, mint a pozitív (például baráti, kooperációs) viszonyok. A kutatók az utóbbi évtizedben kezdték el jobban megérteni, hogy középiskolai közösségekben miért, hogyan és milyen egyéni illetve csoport kimenetellel jönnek létre, és maradnak fenn a negatív kapcsolatok (Card, 2010). A kutatók azért is kezdtek el mélyebben foglalkozni a negatív érzelmi vagy fizikai kapcsolatok vizsgálatával, mert úgy találták, hogy jelentős kockázati tényezőket jelentenek a kamaszok szociális és lelki fejlődése szempontjából. Számos vizsgálat találta úgy, hogy az ellenszenvi viszonyok megléte vagy éppen az iskolai zaklatás, mind a zaklató és mind az áldozat számára olyan hosszú távú következményekkel járhat, mint az iskolából való tartós lemorzsolódás, az alacsony iskolai teljesítmény, az agresszív viselkedés vagy éppen az internalizáló viselkedésformák kialakítása (Jansen et al., 2012; Olweus, 1993; Pepler et al., 2006).

Míg a negatív kapcsolatok következményei aránylag jól ismertek, addig jóval kevesebb az információ arról, hogy hogyan jönnek létre az utálati vagy éppen a zaklatásos viszonyok. A negatív kapcsolatok kialakulásuk megértése pedig nemcsak a kutatók, hanem a társadalompolitikai szakemberek és tanárok számára is fontos célként szolgálhat a leghatékonyabb iskolai erőszak és kirekesztés ellenes programok megalkotása során. Például a finn KIVA iskolai zaklatás elleni megelőző és kutatási program eredményei azt mutatják, hogy az utálat és a zaklatás kialakulásának leírásához nem csupán az egyéni rizikó tényezőket (mint fizikai megjelenés, öltözködés, családi háttér), hanem a csoportfolyamatokat is meg kell érteni (Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman, és Kaukiainen, 1996). A csoportfolyamatok közé tartozik például a barátok szerepe egy iskolai zaklatásos helyzet

során: előfordul hogy közös barátok ugyanazt nem kedvelik és bántalmazzák, vagy éppen a barátok jelentenek védőhálót azok számára, akiket bántalmazznak vagy kirekesztenek társaik.

A státusz, az informális hierarchiában elfoglalt pozíciónak szintén jelentős a szerepe a negatív kapcsolatok kialakításában (Berger & Dijstra, 2013). Az informális státusz hierarchiában (a diákok általában felállított kialakított státusz hierarchiában), ha egy egyén barátja egy magas státuszú egyénnek, akkor ez a pozitív kapcsolat megnövelni az egyén státuszát a csoport szemében. Éppen ennek fordítottja is igaz: ha egy egyén nem kedvel egy magas státuszú csoporttagot, akkor ez csökkentheti az egyén státuszát, és a vizsgált egyén nagyobb eséllyel válhat a zaklatás és kirekesztés áldozatává (Faris & Ennett, 2012; Huitsing et al., 2012).

Mindezek alapján a PhD disszertáció arra keresi a választ, hogy a diákok informális hierarchiában lévő státusz pozíciója hogyan függ össze az interperszonális kapcsolatok „sötét oldalával” magyarországi középiskolások körében. Következésképpen a PhD disszertációnak két fontos célkitűzése van. A disszertáció első, tudományos célja, hogy középiskolások körében empirikusan mérje és elemezze a negatív kapcsolatok dinamikája és a státusz pozíciók közötti összefüggést. A disszertáció második, gyakorlati célja, hogy ösztönzőkkel és tapasztalati adatokkal szolgáljon iskolai pszichológusoknak és pedagógusoknak az iskolai zaklatás és kirekesztés kezelésében.

1.2 A kutatás kerete

A kutatás indoklása

A pozitív társas kapcsolatok (barátságok, kooperatív kapcsolatok) számos társadalmi jelenség megértésének, úgysis, mint a szegregáció vagy éppen a szövetségek kialakulása egy fontos területét képezik. Annak ellenére, hogy a társadalomkutatók széleskörű tudással és empirikus bizonyítékokkal rendelkeznek arról, hogy hogyan jönnek létre a pozitív kapcsolatok (Ibarra, 1992; Kandel, 1978), mégis sokkal kevesebbet tudnak azokról a mechanizmusokról, amelyek a negatív kapcsolatok kialakulását és meglétét határozzák meg (Clement & Harding, 1978; Quillian & Campbell, 2003). Amíg viszonylag jól ismert, hogy mi a hatása a pozitív kapcsolatoknak az egyéni viselkedésre és csoportfolyamatokra (Hallinan, 1979; Lazarsfeld & Merton, 1954; Mercken, Snijders, Steglich, & de Vries, 2009; Steglich, Snijders, & West, 2006), addig a negatív kapcsolatok az emberi magatartásra mért hatásának megértése a hálózat kutatás, a szociológia és a szociálpszichológia egy jelenleg is intenzíven kutatott területét képezi (Huitsing, Snijders, van Duijn, & Veenstra, 2014; Labianca & Brass, 2006; Roda, 2014).

Jelen disszertációban a negatív kapcsolatokat úgy definiáljuk, mint „*egyik személytől a másik személy felé irányuló negatív előítéletek, érzések és intenciók összességét*” (Labianca & Brass, 2006, p. 597). Ezek alapján a negatív kapcsolatoknak láthatatlan (például ellenszenvi kapcsolatok) és látható formáit (például pletykálás, verekedés) különböztetjük meg. A negatív kapcsolatok vizsgálatának egyik nehézséget legfőképpen az adja, hogy a külvilág számára látható és láthatatlan típusait tapasztalati úton viszonylag nehéz megragadni (Labianca, 2012). Azok a tanulmányok, melyek sikeresen mérték a negatív kapcsolatokat különböző típusú szervezetekben (irodai munkahelyek, kórházak, iskolai osztályok), a negatív viszonyok előfordulási arányát körülbelül nyolc százalékra teszik (Brass & Labianca, 1999; Gersick, Dutton, & Bartunek, 2000). A kutatási eredmények azt is mutatják, hogy az egyének nagyobb valószínűséggel adnak pozitív jelölést társaiknak, mert a negatív kapcsolatokat kialakítani kockázatosabb, mint pozitív társas tőkét kiépíteni (Brass & Labianca, 1999). A kérdés azonban, hogy mindezen kockázatok ellenére mégis meg tudjuk ragadni a negatív kapcsolatokat. A következőkben ezeknek a jelenségeknek az összefoglalása következik.

Hálózati jelenségek a negatív kapcsolatok kialakulásában

A pozitív és a negatív kapcsolatok kialakulását számos egyéni és hálózat függő tényező befolyásolja. Az egyéni szintű tényezők az egyének és csoportok hozott jellemzőit írják le. Egyéni szintű tényezők az etnikum, nem, életkor, társadalmi helyzet, vagy egy csoport tagságának hossza. Empirikus kutatások azt bizonyítják, hogy az úgynevezett *homofília*, tehát a hasonlóság az egyik leglényesebb mechanizmus a pozitív kapcsolatok kialakulásában (Kenis & Knoke, 2002; McPherson, Smith-Lovin, & Cook, 2001). A hasonló értékrend, a földrajzi közelség, az egyazon közösséghez való tartozás (iskola, civil szervezeti, egyházi, sportegyesületi tagság), vagy a családi kapcsolatok mind olyan különálló, de együtt is ható egyéni szintű tényezők, melyek növelik a valószínűségét, hogy két személy vagy éppen csoport között kapcsolat alakuljon ki (McPherson et al., 2001). Tegyük fel például, hogy van két diák, akik Budapesten élnek, fiúk, ugyanabba az iskolába járnak, 15 évesek és szeretnek rockzenét hallgatni. Mivel mindketten egy városban élnek, ugyanabba az iskolába járnak, hasonló korúak, ugyanaz a zenei ízlésük, nagyobb valószínűséggel válnak barátokká, mintha két külön országban élnének és az egyikük egy 34 éves nő lenne, aki jazzrajongó. Ezek a hasonlóságon alapuló, összefoglaló néven *asszortatív mechanizmusok* hangsúlyozzák ki az egyéni tulajdonságok fontosságát a kapcsolatok kialakításában. Az asszortatív mechanizmusok akkor is fontosak, amikor leírjuk, hogy a hálózatban kik vonzanak be több

jelölést, tehát hálózati terminológiával nézve azt vizsgáljuk, hogy ki azok, aki befolyásossá, népszerűvé válnak (Rivera et al., 2010). Például azok, akik, már évek óta dolgoznak ugyanazon a munkahelyen, egy ideig nagyobb valószínűséggel kapnak sok jelölést egy tanácsadás kérésű hálózatban, mint azok, aki frissen kerültek a céghez. Összefoglalva, amíg számos tanulmány írta le, hogy a hasonlóság egy rendkívül fontos mechanizmus a pozitív kapcsolatok kialakításában, addig kevésbé egyértelmű, hogy a *heterofóbia* (különbözőség) (Takács, Maes, & Flache, 2015) vagy a *homofóbia* (a hasonlóság fogalma a negatív kapcsolatok esetén) a felelős a negatív kapcsolatok kialakításáért.

Az egyéni szintű tényezőkön kívül a kapcsolatok struktúrájának, hálózatának tulajdonságai is hatással vannak egy-egy kapcsolat kialakulására (Rivera, Söderström, & Uzzi, 2010). A *beágyazottság* jelensége azt írja le, hogy az egyének a viselkedésükkel kapcsolatos döntéseiket nem atomizálva, hanem egy nagyobb társas rendszerben, egymással összefüggő hálózatokban hozzák (Rivera et al., 2010). A beágyazottság az egyik legfontosabb eredője az emberi teljesítménynek, a társas rétegződésnek és az egyének viselkedésének (Rivera et al., 2010). A hálózati *aktorhoz* (szereplőhöz) kötődő hálózati pozíciók (például közelség, közöttség) azt magyarázzák, hogy hogyan jut egy szereplő még több kapcsolathoz, ezzel növelve vagy éppen csökkentve a hálózati beágyazottságát (Ibarra & Andrews, 1993; Kadushin, 2004). A *meglévő hálózati struktúrák*, mint a reciprocitás (kölcönösség), a triadikus konfigurációk (háromszereplős csoportok) is fontos tényezők egy kapcsolat kialakulásában és fennmaradásában (Hallinan, 1979; Hallinan & Williams, 1989; Snijders, 2011). Ha például egy hálózati szereplő (*i*) egy másik hálózati szereplőt a barátjának jelöl (*j*), akkor magas annak a valószínűsége, hogy idővel *j* is barátjának jelöli *i*-t, tehát a kapcsolatok *reciprokká*, vagyis *kölcönössé* válik (Rivera et al., 2010).

A legjelentősebb elmélet, amely háromszereplős csoportok szintjén írja le a pozitív és negatív kapcsolatok egymáshoz való viszonyát (Cartwright & Harary, 1956; Doreian & Stokman, 1997; Heider, 1946, 1958), a *strukturális egyensúly elmélete*. Az elmélet a kapcsolatok egymásba ágyazottságát és a meglévő hálózati struktúrákat vizsgálja. Az elmélet lényege, hogyha pozitív és negatív kapcsolatokon alapuló triád (háromszereplős) konfigurációkat figyelünk meg egy hálózatban, akkor azt várhatjuk, hogy a kapcsolatok három aktor között idővel akár kiegyensúlyozatlan helyzetből is kiegyensúlyozottá válhat. Így például egy háromszereplős helyzetben, sokkal valószínűbb, hogy a „barátom barátja a barátom lesz”, mint fordítva, tehát az „ellenségem ellensége az ellensége” lesz. Az elmélet azt is leírja, hogy a közös ellenség barátságot szülhet, ahogy a barátság is erősödhet egy közös ellenség kialakításával. Mindezekből kiindulva annak ellenére, hogy a meglévő

hálózati struktúrák elméleti szintjén megjelennek a negatív kapcsolatok, - a fent említett triadikus konfigurációk értelmezése során-, mégis ezen a területen is kevesebb az információ, hogy milyen egyénhez köthető, illetve milyen hálózati struktúrák határozzák meg a negatív kapcsolatok formálódását.

A negatív kapcsolatok és a státusz pozíciók jelentősége kamaszkorban

A serdülőkorral foglalkozó szociálpszichológiai irodalomban a negatív kapcsolatok kutatása egy nagyon fontos területet jelent. Legfőképpen azért, mert a kamaszkor a szociális és a pszichológiafejlődésnek egyik legmeghatározóbb szakasza, mely időszak hosszan tartó következménnyel jár a felnőtt életszakaszban is (Coleman, 1961). A kamaszok jólétét nagyban meghatározza az a szűkebb környezet, amelyben élnek: a kapcsolatuk a családjukkal, a tanárokkal és a kortársaikkal (Lippmann, Moore & McIntosh, 2011). Azok a tanulmányok, amelyeknek sikerült megmérni negatív kapcsolatokat, illetve a leírni a negatív kapcsolatok egész hálózatát egy kamaszkori közösségben arra jutottak, hogy a negatív kapcsolatok aránytalanul nagyobb hatással vannak az egyéni elégedettségre, a hangulatra, és a stresszre, mint a pozitív kapcsolatok; ezt a jelenséget nevezi a szakirodalom *negatív aszimmetriának* (Labianca, Brass, & Gray, 1998; Moerbeek & Need, 2003). A negatív aszimmetria azt jelenti, hogy elegendő egyetlen negatív kapcsolat ahhoz, hogy valakinek az pszichológiai vagy éppen társas jóléte sérüljön. Azok, akik adnak vagy éppen negatív jelöléseket kapnak, nagyobb valószínűséggel rekesztenek ki a társaik, mint akiknek nincsenek ilyen kapcsolataik (Faris & Felmlee, 2014).

A kamaszok körében a státuszért való harc és befolyásos csoporttaggá válás szintén lényeges tényező a kapcsolatok kialakításában és fenntartásában (Coleman, 1961). Fejlődés-lélektani szempontból a kamaszok a többiek csodálatért és a domináns pozícióért küzdenek (Faris & Felmlee, 2014; Pellegrini & Long, 2002). Ebből adódóan az informális státuszért való harc különösen fontos a kamaszok körében. A kamaszkori közösségekben a relatíve magas pozíció megszerzése az informális hierarchiában az egyik legfontosabb cél, hogy valaki láthatóvá váljon (Lindenberg & Steg, 2007). Az informális hierarchiában lévő magas státusz nemcsak a csoportbefolyásolás, de a társadalmi tőke, a kapcsolatok megszerzésének is egy lényeges eszköze. Habár éppen ennek ellenkezője is igaz, tehát a kapcsolatok határozzák meg, hogy kinek, milyen a státusza egy adott közösségen belül. Ebből fakadóan úgy tűnik, (Faris & Ennett, 2012; Rodkin & Berger, 2008), hogy a negatív kapcsolatok is jelentős szerepet foglalnak el a magas státusz elérésében (például ha valaki egy gyengébb fizikailag bántalmaz mások el, akkor az növeli a státuszát), illetve a státuszpozíciók határozzák meg,

hogy valaki negatív kapcsolatokat kap, illetve ad (Berger & Dijkstra, 2013; Veenstra, Lindenberg, Munniksma, & Dijkstra, 2010).

A státuszt számos módon definiálta a szociológia és a szociálpszichológia irodalma (Parkhurst & Hopmeyer, 1998). A *státuszt* leginkább úgy lehetne leírni, mint egy egyén társadalmi rendszerben elfoglalt pozícióját, ami lehet egy családon belül a gyerek vagy éppen a szülő szerepe (Linton, 1936). Ez a pozíció egy olyan helyzetét írja le egy egyénnek egy csoportom belül, ami az egyén privilégiumai, kötelességei és jogai alapján jön létre.

A státuszpozíciókat két típusát különböztetjük meg: a tulajdonított és az elért státuszt. A *tulajdonított státusz* egy egyén társadalmi helyzete vagy egy formális hierarchiában betöltött szerepe alapján írjuk le (Foladare, 1969). Egy iskolai környezetben például egy diáknak magas tulajdonított státusza van akkor, ha például egy gazdag, befolyásos családba született. Az *elért státusz* ezzel szemben egy egyén az elért eredményei és erőfeszítései alapján alakul ki (Foladare, 1969). Például egy diáknak akkor lesz magas az elért státusza, ha például jól teljesít a sportban, jól tanul vagy képes megszervezni egy osztálykirándulást.

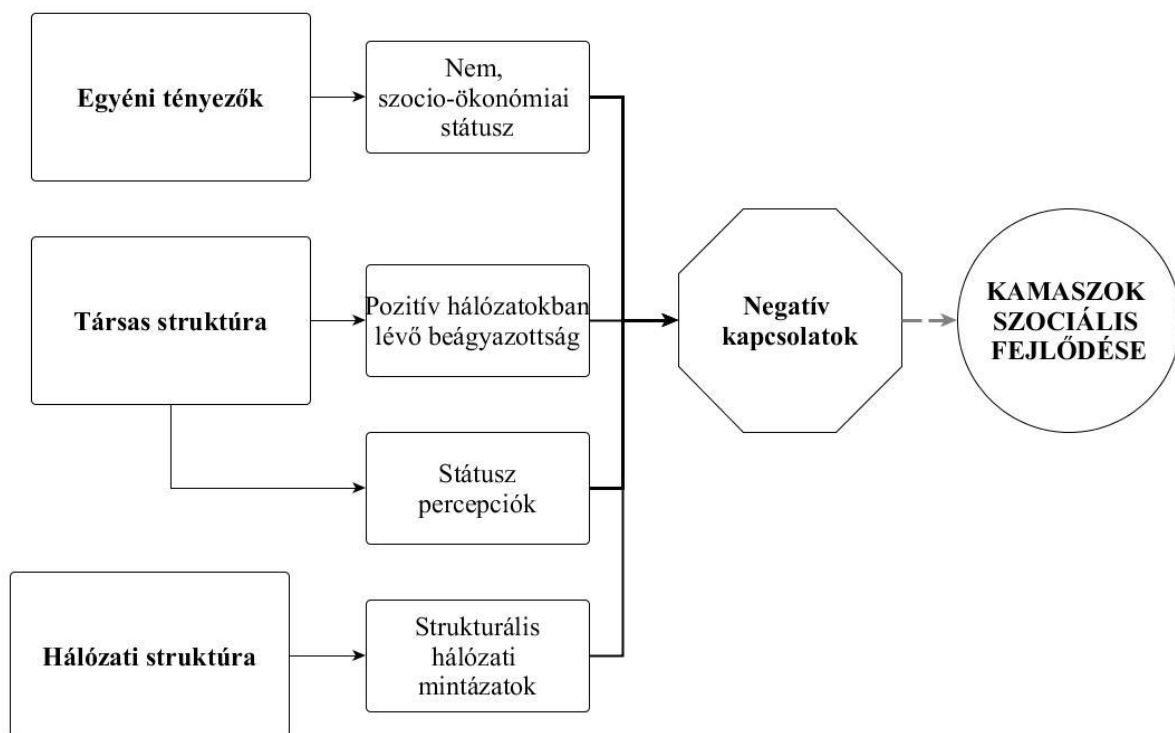
A kamaszkorral foglalkozó hálózatalapú fejlődés-lélektani irodalom is számos státuszfogalmat ismer. Ezeknek a státuszfogalmaknak az operacionalizálása különböző státusz hierarchiákat rajzol fel, melyeket az egyének *saját véleménye, illetve az egyének által észlelt csoportvélemények* alapján írnak le. Ezek alapján az alábbi három jelentős státuszfogalmakat írták le. Az első a *társas megítélés*. A pozitív kapcsolatok összességéből megalkotott státuszfogalmat *pozitív társas megítélésnek*, míg a negatív kapcsolatok összességéből leírt státuszfogalmat *negatív társas megítélésnek* nevezi a szakirodalom (Cillessen & Rose, 2005; Coie, Dodge, & Coppotelli, 1982; Coie & Kupersmidt, 1983; Newcomb & Bukowski, 1983). A második a *társas csodálat*, ami alapján azoknak az egyéneknek van magas státusza, akiket a többi társuk kompetensnek vagy elfogadottnak érzékel a közösségen belül (Coleman, 1961; Cuddy, Fiske & Glick, 2008; Fiske, Cuddy, & Glick, 2007). A társas csodálatot (Becker & Luthar, 2007) a „kit csodálsz” vagy „kire nézel fel” kérdések alapján operacionalizáljuk. A harmadik fontos státuszfogalom, az *észlelt népszerűség* a társas reputációt jeleníti meg, tehát azt, hogy hogy csoporttagok kiről gondolják úgy, hogy a csoport többi része jelentős csoporttagnak tekinti a közösségen belül (de Bruyn & Cillessen, 2006; Luthar & McMahon, 1996). Ezen jelölések összessége egy konszenzuális, csoport szintű státusz fogalmat jelenít meg.

Jelen disszertációban egy újfajta, a kapcsolati alapú státuszfogalmak *diadikus* (kapcsolati) természetét alapul véve az alábbi terminológiát használjuk. Lényeges elem, hogy nem népszerűségre kérdezzünk, hanem csodálatra, ami a szakirodalom alapján erősebben

ragadja meg a befolyásolást egy adott közösségen belül. Mindezek alapján *elsőfokú státuszpercepciónak* nevezzük, amikor azt kérdezzük a diákoktól, hogy ők maguk „kire néznek fel” illetve „kire néznek le”. *Másodfokú státuszpercepciónak* nevezzük azt, amikor a diákoktól azt kérdezzük, hogy szerintük ki az, akire a többi társuk „felnéz”, illetve „lenéz”. A disszertáció ezeknek a státuszfogalmak közötti kapcsolatot keresve arra keresi a választ, hogy a státuszpercepciók hogyan motiválják a negatív kapcsolatokat kialakulását.

Az alábbiak az első ábra foglalja össze azt a négy területet, amelyek a szakirodalom alapján hozzájárulnak a negatív kapcsolat kialakulásához és fenntartásához. Az ábra a disszertáció kutatási területeit is magában foglalja. Az első az egyéni tényezők, melyek asszortatív és disszortatív mechanizmusok révén járulnak hozzá a negatív kapcsolat kialakulásához. A második a meglévő hálózati minták. A harmadik mechanizmus a tágabb hálózatban lévő beágyazottságra utal, azon belül is a pozitív kapcsolatokat való összefüggést vizsgálja, míg a negyedik, a státusz percepciók szerepét vizsgálja. A négy tényezőnek a negatív kapcsolat kialakításán túl jelentős szerepe van a kamaszok szociális fejlődésére.

Ábra 1: A kutatási keret vizualizációja

1.3 Kutatási kérdések

A felvázolt kutatási keret alapján a disszertáció három nagyobb kutatási kérdést vizsgál. Ezek a kutatási kérdések az alábbiak.

Az egyéni tényezők szerepe

1. kérdés: Az asszortatív és disszortatív mechanizmusok szerepe a negatív kapcsolatok létrejöttében

Az egyéni szintű tényezők (nem, etnikai hovatartozás, státuszpozíciók) hogyan befolyásolják a negatív kapcsolatok különböző formáinak létrejöttét a középiskolások osztályközösségeiben?

A tágabb társas struktúra szerepe

2. kérdés: A pozitív hálózatokba történő beágyazottság

Hogyan járulnak hozzá a pozitív kapcsolatok a negatív kapcsolatok kialakulásához?

3. kérdés: Státuszpercepciók szerepe

Hogyan befolyásolják a státusz észlelések a negatív kapcsolatok formálódását?

Meglévő hálózati struktúra szerepe

4. kérdés - Strukturális hálózati minták

Hogyan hatnak a meglévő strukturális hálózati minták a szerkezete negatív kapcsolatok kialakulására és fennmaradására?

A felsorolt kutatási kérdések tesztelésére három empirikus tanulmány született. A tanulmányok a társadalmi kapcsolatháló-elemzés és kamaszokkal foglalkozó kutatások használt legkurrensebb módszertani eszközeit használja. Az első tanulmány a negatív kapcsolatok létható formáinak, az iskolai zaklatási hálózatok formálódásának keresztmetszeti elemzésével foglalkozik. A második és a harmadik tanulmány az ellenszenvi viszonyok longitudinális elemzésével foglalkozik.

Az első empirikus tanulmány (a disszertáció második fejezete) három kérdést vizsgált. Az első, hogy a társas csodálaton és a társas elfogadáson alapuló egyéni státuszpozíciók hogyan befolyásolják, hogy valaki zaklat másokat, illetve ha valakit zaklatnak. A második, hogy a tanulmány összehasonlítja, hogy az önbevalláson alapuló iskolai zaklatásos hálózatok (melyek mind a zaklató, mind az áldozat szempontjából

vizsgálják az iskolai zaklatást) hogyan különböznek egymástól. Az egyik hálózat a zaklató, míg a másik az áldozat szempontjából ragadja meg az iskolai zaklatás jelenségét. A harmadik kérdés pedig, hogy a meglévő hálózati struktúrák és a hálózattól független tulajdonságok, mint például a társadalmi-gazdasági státusz és a nem, hogyan befolyásolja a zaklató és az áldozat oldalról megmért kapcsolatok formálódását.

A második empirikus tanulmány (a disszertáció harmadik fejezete) azt vizsgálja, hogy ki az, aki ellenszenvi jelöléseket kap, és ki az, aki ellenszenvi jelöléseket kap. Természetesen az ellenszenvi jelöléseken alapuló függő változó az irodalom alapján státusz fogalomként is értelmezhető. Az első kérdés, amit vizsgál a fejezet, hogy az elsőfokú és másodfokú státuszpozíciók alacsony és magas szintje hogyan befolyásolják, hogy valaki sok negatív jelölést kap (az ellenséges csoporttag, aki szeret utálkozni), vagy sok negatív jelölést kap (a kirekesztett tag, akit lényegében sokan utálnak). A második kérdés, hogy az eredmények hogyan jelennek meg a pozitív jelölések esetében. A tanulmány harmadszorban azt is vizsgálja, hogy az egyének saját vagy a státuszészlelésnek van-e jelentősebb hatása arra, hogy valakit nem kedvelnek a társai, vagy éppen valaki ellenségessé válik a társaival szemben.

A harmadik tanulmány (a disszertáció negyedik fejezete), az ellenszenvi kapcsolatok dinamikai elemzésére koncentrálna. A fejezet arra fókuszál, hogy az első és másodfokú státuszészlelések diadikus formái milyen mértékben befolyásolják az ellenszenvi kapcsolatok kialakulását. A tanulmány azt is vizsgálja, hogy a pozitív, baráti hálózatokba történő beágyazottság hogyan idézi elő a negatív kapcsolatok létrejöttét. Végül a fejezet a meglévő hálózati struktúrák és az egyéni szintű tényezőket is teszteli az ellenszenvi kapcsolatok formálódásában.

Az első táblázat az alábbi módon foglalja össze a disszertáció felépítését.

Táblázat 1: *A disszertációban vizsgált tényezők összefoglalása*

Kérdés	Vizsgált tényező	Fókusz: Negatív kapcsolatok		
		Második fejezet	Harmadik fejezet	Negyedik fejezet
K1	Egyéni tényezők	X	X	X
K2	Összefüggés kapcsolatokkal	-		X
K3	Státusz észlelések	X	X	X
K4	Meglévő hálózati struktúrák	X	-	X

1.4 Adatok

A kutatási kérdéseket az „Egymásba gabalyodva: A kamaszok hálózati dinamikája, a státuszverseny, az iskolai teljesítmény, a kirekesztés és integráció tükrében” című magyarországi középiskolások körében végzett panel kutatás első három hullámának adatain vizsgáltam. Ez a panel hálózati adatbázis kiváló lehetőséget biztosított arra, hogy a kamaszok társas fejlődését, köztük lévő kapcsolatokat és viselkedésüket tanulmányozzuk. Az adatfelvételre 2010 és 2014 között került sor, négy adatfelvételi időpontban, melyet az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) (K / 81336) finanszírozott. Az adatgyűjtést az MTA TK „Lendület” Kapcsolatháló-és Oktatáskutató Központja és a Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológiai és Társadalompolitika Intézete végezte.¹

A kutatás során egy osztályon belül a diákok között teljes hálózati adatokat gyűjtöttünk. Az iskolai osztályok olyan relatíve zárt kisközösségeknek tekinthetők, amelyek a középiskolai tanulmányok megkezdésétől egészen a középiskolai befejezéséig megmaradnak. Sőt, az középiskolai osztályok olyan kisközösségi mikro-hálózatnak is tekinthetők, ahol a hálózati szereplők, tehát a diákok sok időt töltenek és köztük erős érzelmi kapcsolatok alakulnak ki. Ebből adódóan a kutatási mintába 9. osztályosok kerültek, mert olyan a kutatás kezdetekor frissen összekerült osztályokról van szó, ahol a kapcsolatok és a státusz pozíciók kialakulása jól mérhető.

Önkitöltős, papír alapú kérdőívvel vettük fel az adatokat, képzett kérdezőbiztosok segítségével. Kérdések vonatoztak a diákok társadalmi háttérének, a diákok közötti kapcsolatok, az iskolával és a tanulással kapcsolatos attitűdjeik, múltbeli iskolai teljesítményük megismerésére. A kapcsolatok feltérképezéshez szociometriai módszereket használtunk (Mérei, 1971). A kapcsolatokat kizárólag osztálytársak között gyűjtöttük. A hálózati adatok gyűjtésére teljes listás módszert alkalmaztunk.

Egy adatfelvételi hullám lekérdezése maximálisan 45 percet vett igénybe. Az adatfelvételben való részvételhez a szülőktől bele nem egyezési nyilatkozatokat gyűjtöttünk. A diákokat és szülőket is a tájékoztattuk a kutatás természetéről illetve az adatkezelés módjáról. A diákokat biztosítottuk arról, hogy a válaszaikat bizalmasan kezeljük, és kizárólag kutatási célokra használjuk fel. Ennek során garantáltuk a diákok anonimitását is. A bele nem

---

¹ A disszertáció szerzője az MTA TK "Lendület" Kapcsolatháló-és Oktatáskutató Központjának tagjaként és részt vett a kutatási pályázat megírásában, a kérdőív összeállításában, az adatgyűjtésben, az adattisztításban és adatkezelés folyamataiban.

További támogatást nyújtott az OTKA (K-112929), TÁMOP (4.2.2 / B-10 / 1-2010-0023) és a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Lendület, illetve Mobilitás programja. További információkért keresse fel az alábbi weboldalt:

<http://recens.tk.mta.hu/en/wired-into-each-other-otka-research-2010-2013> - letöltés ideje: 23/02/2015

egyezési nyilatkozatokat az MTA TK „Lendület” szekrényében tároljuk. Azok a diákok, akiknek a szülei nem járultak hozzá a kutatásban való részvételhez, illetve azok, akik hiányoztak az adatfelvételkor hiányzóként kódoltuk.

A minta az első hulláma hét magyarországi középiskola, 44 osztályának 9. évfolyamos diákjait tartalmazza. A kutatás végső populációja a magyarországi középfokú oktatás mindhárom jellemző képzéstípusát lefedi. Az iskolák Budapesten, egy kelet-magyarországi megyeszékhelyen és két 13 ezerfős kelet-magyarországi kisvárosban találhatók. Hálózati szempontból, lehetséges, hogy eltérések vannak az osztályok szerkezetében és kapcsolati dinamikájában, mivel az iskolák különböző fizikai és térben helyezkednek el. Noha Magyarországon a középiskolai tanulmányokat ötödik, hetedik és kilencedik évfolyamon is el lehet kezdeni, a minta nagy része kilencedikes osztályos tanulókból állt.

A végső mintába tehát 15 gimnáziumi, 14 szakközépiskolai, és 15 szakiskolai osztály került be. 12 osztály a fővárosban, Budapesten, 17 osztály a két kelet-magyarországi kisvárosban, míg 15 osztály a megyeszékhelyen működtek.

Összesen 1, 622 diák vett részt az az adatfelvétel első hárman hullában. A résztvevők száma az elsőtől a harmadik hullámig 20 %-kal csökkent. A válaszadási arány mindhárom adatfelvételi hullámban 80 % feletti volt, az első hullámban 86 %, míg a harmadikban 88,5 % volt. Mindhárom adatfelvételi hullámban voltak olyan diákok, akik lemorzsolódtak, illetve akik újonnan csatlakoztak a mintához. Az elsőtől a harmadik hullámig az eredeti 44 osztály helyett 40 osztály maradt, részben azért, mert volt olyan osztály, amelyből annyira lecsökkent a diákok száma, hogy összevonták más osztályokkal. A legnagyobb lemorzsolódást a szakiskolai osztályokban figyeltünk meg. A mintában belül voltak olyan diákok is, akik mozogtak, tehát átmentek egyik osztályból a másikba.

A nemek alapján több lány került be a mintába, mint fiú. Ez a minta eloszlás összességében nem reprezentálta jól a célcsoport nemi összetételét (KSH, 2012). A célcsoport lány-fiú aránya 52-48 %, míg a minta 60 %-a volt lány. Ez a mintaleoszlás némileg befolyásolhatja, elsősorban a nemre vonatkozó eredményeket.

1.5 Módszertan

A kutatási kérdéseket regressziós modellek, leíró és analitikus hálózati módszerekkel, úgyis mint exponenciális véletlen gráf modellek (ERGM, illetve említett az irodalomban p^*), és sztochasztikus aktor alapú modellekkel teszteltem (SABMs). Az elemzés hálózati alapegységei a diákok, illetve az osztályok voltak.

A második empirikus tanulmány kérdéseit panel regresszióval vizsgáltam. Panel regresszió módszere lehetővé teszi, hogy egy szervezet az időben nem változó tulajdonságainak hatásait teszteltjük az egyén vagy a szervezet viselkedésére. A panel elemzés használata azért is volt lehetséges, mert a minta három adatfelvételi hullámában ugyanazok a diákok szerepeltek. A panel regresszió módszere azt is lehetővé tette, hogy az időbeli változásoktól független megfigyelt és nem megfigyelt tényezőkre kontrolláljak. Ezért a fejezetben a diákok közötti és diákok belüli különbségeket is vizsgáltam. Az idősors vagy másképpen a diákok közötti változást mérésére diák fixhatásos modelleket használtam. Ez a módszer lehetővé tette azt, hogy az észlelt státuszpozíciók, és a negatív kapcsolatok közötti mélyebb összefüggéseket is teszteljem (McManus, 2011).

A hálózatok evolúciójával kapcsolatos strukturális hálózati strukturális paraméterek tesztelésére exponenciális random gráf modelleket (Robins, Pattison, Kalish, & Lusher, 2007), illetve sztochasztikus aktor alapú modelleket használtam (Snijders, van de Bunt, & Steglich, 2010; Steglich et al., 2006). A két módszert a második és a negyedik fejezetben feltett kérdések tesztelésére futattam.

Az ERG modelleket elsősorban keresztmetszeti hálózatok elemzésére használják. Az ERG modellek azokat a globális hálózati konfigurációkat teszteli, melyek a leginkább leírják egy adott hálózat szerkezetét. Ezek a globális hálózati konfigurációk a hálózat sűrűsége vagy centralitása, a kapcsolatok reciprocitása, illetve a kapcsolatok triadikus jellegei is lehetnek. Az ERG modellek a becsléskor azt vizsgálják, hogy egy véletlen hálózathoz viszonyítva mekkora annak a valószínűsége hogy egy adott hálózati konfiguráció magasabb vagy alacsonyabb valószínűséggel következik majd be. A hálózati konfigurációk, mely aktorok közötti kapcsolatokon alapul, irányított és irányítatlan hálózatokon is tesztelhetőek. Az ERG modellek eredményeit úgy értelmezzük, mint egy logisztikus regresszió koefficienseit (Robins et al., 2007). Az ERG modellek a hálózati aktorok tulajdonságait is képesek tesztelni. A disszertációban az ERG modelleket MPNet szoftterrel becsültem (Wang, Robbins, Koskinen, & Pattison, 2014).

A SABM modelleket longitudinális hálózatok tesztelésére fejlesztették ki (Snijders et al., 2010). A SABM azt feltételezik, hogy minden hálózati szereplő a kiinduló időpontban megfigyelt helyzete alapján változtatja a helyzetét egyik időpontról a másikra. Ezek a kiinduló helyzetek az előre specifikált hálózati konfigurációk. Ezek a változások a hálózat alapú belső vagy éppen a hálózati szereplők külső változásainak eredményeképpen jönnek létre (Prell, 2011).

AZ ERG és a SAB modellek futtatásakor az elemzés az egyes iskolai osztályokra külön történt, majd meta-elemzést végeztem (Snijders & Baerveldt, 2003). A meta-elemzés egy olyan eljárás, amely különböző tanulmányok (jelen esetben egy osztályokra futatott becslések) eredményeit kombinálja, azért, hogy a becsült eredmények méretét és erősségét növelje (Snijders & Baerveldt, 2003).

Az egyes elemzéseket Stataban, Spss-ben és R-ben végeztem, többek között az R-siena csomagot használva.

1.6 Eredmények

A következőkben az egyes empirikus tanulmányok összefoglaló eredményei következnek.

1.6.1 2. fejezet: A státuszpozíciók szerepe az iskolai zaklatás kapcsolathálózataiban²

Az első empirikus tanulmány (a disszertáció második fejezete) a disszertáció három kutatási irányából az egyéni tényezőket, a meglévő hálózati struktúrák és az egyéni szintű hálózati alapú tényezők hatását vizsgálta az iskolai zaklatás hálóiban.

Kérdések

A fejezet összesen három kisebb kutatási kérdést vizsgált. Az első, hogy a társas csodálaton és a társas elfogadáson alapuló egyéni státuszpozíciók hogyan befolyásolják, hogy valaki zaklat másokat, illetve ha valakit zaklatnak. A második, hogy a tanulmány összehasonlítja, hogy az önbevalláson alapuló iskolai zaklatásos hálózatok (melyek mind a zaklató, mind az áldozat szempontjából vizsgálják az iskolai zaklatást) hogyan különböznek egymástól. Az egyik hálózat a zaklató, míg a másik az áldozat szempontjából ragadja meg az iskolai zaklatás jelenségét. A harmadik kérdés pedig, hogy a meglévő hálózati struktúrák (reciprocitás, 4 féle triadikus konfiguráció) és a hálózattól független tulajdonságok (például a

---

² A tanulmány eredeti címe: "Identifying status positions: The role of peer admiration and peer acceptance in adolescents' bullying networks"; szerzőtárs: Kisfalusi Dorottya

társadalmi-gazdasági státusz és a nem) hogyan befolyásolják a zaklató és az áldozat oldalról megmért kapcsolatok formálódását.

Használt statisztikai módszer, kulcsváltozók

A kérdéseket ERGM módszerrel teszteltem (849 diák, 29 osztályból és 7 iskolából) az adatbázis második hullámán vizsgálva. A függő változók az önbevalláson alapuló különböző iskolai zaklatásos hálózatok összevont formái voltak (például rosszindulatú pletykálás, megalázás, csúfolás). Az egyik hálózat a zaklató, míg a másik az áldozati hálózat volt.

A társas csodálatot a „kire nézel fel” és „kire nézel fel” hálózati kérdések bejövő jelöléseinek különbségéből számolt z-értéke adta.

A társas elfogadást egy ötfokú, a diákok egymáshoz való érzelmi viszonyát mérő Likert-skála (+2 „Barátom”; +1 „Kedvelem”, 0 „Semleges”, -1 „Ellenszenves”, -2 „Utálok”) összevont pozitív („Barátom”+Kedvelem) és negatív („Ellenszenves”+”Utálok”) bejövő jelölések különbségéből számolt z-értéke adta.

Főbb eredmények

- 1) Nagy varianciával, jelentős összefüggést találtam a társas csodálat és társas státusz között.
- 2.) Mindkét vizsgált hálózatban voltak „fekete bárányok”: ők voltak azok, akik sok jelölést kaptak. Ebből adódóan kevés olyan diák volt, aki zaklatott másokat, vagy akit éppen zaklattak mások. Sikertelenül azonosítani az úgynevezett „aktívakat”, tehát azokat, akik sok jelölést adtak mindkét hálózatban, tehát vállaltak, hogy zaklatnak másokat, illetve, hogy áldozatokká váltak.
- 3.) A diákok nagy valószínűséggel váltak áldozattá, ha a státuszpozíciójuk alacsonyabb volt az az átlagos státuszú osztálytársukhoz képest. Az eredmények azonban erősebbek voltak a társas csodálat, mint a társas elfogadás státusz skálája esetén. Ez az eredmény egybevág a szakirodalomban talált eredménnyel is.
- 4.) A fordítottját, tehát azt, hogyha valakit csodálnak, vagy inkább elfogadják a társaik, akkor amikor zaklatóvá válnak nem sikerült egyértelműen bizonyítani.
- 5) Az eredmények azt is mutatták, hogy hasonló neműek inkább zaklatják egymást, ugyanakkor a családi háttérnek nem volt hatása.
- 6.) Végül, a becslések erősebbnek tűntek a megfélemlítés, mint az áldozattá válás hálózataiban, ami ellentmond a szakirodalomban talált eredményekkel.

1.6.2 3. fejezet: Az észlelt státuszpozíciók szerepe a kirekesztetté és az ellenségessé válásban³

A második empirikus tanulmány (a disszertáció harmadik fejezete) a tézis kutatási irányjaiból kettőt vizsgált: az egyéni tényezőket és státuszészlelések szerepét vizsgálta.

Kérdés

Az észlelt státuszpozíciók és az elutasítás folyamatainak kialakulása közötti kapcsolat a kamaszkori kutatások fontos kutatási területét jelenti. A fejezet azt vizsgálta, hogy az egyén társak által észlelt státuszpozíciói hogyan hat arra, hogy az adott egyén ellenszenvi kapcsolatot ad vagy éppen ellenszenvi kapcsolatokat ad a társainak.

Használt statisztikai módszer, kulcsváltozók

A felvázolt kérdéseket panel regresszióval teszteltem, kihasználva az adat longitudinális jellegét (N=1,281). A függő és független változók hálózati kérdésekből álltak össze. A függő változó, hogy ki ad (“ellenséges” egyén), illetve ki kap (“elutasított egyén”) ellenszenvi viszonyokat. A korábban ismertetett Likert-skála negatív („Ellenszenves”+”Utálok”) jelöléseiből határoztam meg, hogy ki volt elutasító illetve kirekesztett diák. Az ellenséges egyén az ellenszenvi hálózat normalizált befokai, a kirekesztett egyént, pedig a normalizált kifokai alapján hoztam létre.

Magyarázó változóként négytípusú hálózat alapú észlelet státuszpozíciót definiáltam, amelyek vagy az egyének személyes stáuszattribúciói (elsőfokú státuszészlelések), vagy az egyének véleménye többi társuk státuszészleléséről (másodfokú státuszészlelések) hoztam létre. Az első- és másodfokú státuszészlelésnek magas és alacsony szintjét különböztettem meg. Az elsőfokú magas státuszpercepció azt írja le, hogy egy egyén mennyi jelölést a kap “kire nézel fel” kérdésre, míg az elsőfokú alacsony státuszpercepció azt írja le, hogy egy egyén mennyi jelölést a kap “kire nézel le” kérdésre. Ezzel szemben a másodfokú magas státuszpercepció azt írja le, hogy egy egyén mennyi jelölést a kap “a többiek kire néznek fel” kérdésre, míg a másodfokú alacsony státuszpozíció azt mutatja meg, hogy egy egyén mennyi jelölést a kap “többiek kire néznek le” kérdésre. A státuszészleléseken alapuló pozíciók lényegében befokok voltak, és egy-egy diák a normalizált értékeit vették fel.

---

³ A tanulmány eredeti címe: The effect of perceived status positions on becoming refused and hostile

Főbb eredmények

- 1) Az eredmények azt mutatták, hogy akiknek magas a pozíciójuk a “ kire nézel fel”, a “ kire nézel le”, illetve a „sokan felnéznek rá” kérdésen, nagyobb valószínűséggel váltak elutasítóvá vagy kirekesztetté.
- 2) Fordított előjelű becsléseket kaptam a pozitív hálózatban.
- 3) Az eredmények akkor is jelentősek voltak, amikor a kontrolláltam nemre, társadalmi státuszra.
- 4) A fő konklúzió, hogy az egyének saját státuszpozíció sok esetben nem állnak összhangban a mások által észlelt státuszpozíciókkal.
- 5) Ebből következően, lehetséges, hogy ha inkonzisztencia alakul ki a státuszészlelések között, akkor nagyobb valószínűséggel jönnek létre negatív kapcsolatok.

1.6.3 4. fejezet: A státuszészlelések szerepe a kamaszok ellenszenvi kapcsolataiban⁴

A harmadik empirikus tanulmány (a disszertáció negyedik fejezete) a disszertáció három kutatási irányából az egyéni tényezőket, a meglévő hálózati struktúrákat, a pozitív kapcsolatokkal való összefüggést, és a hálózati alapú mintázatok hatását vizsgálta a negatív kapcsolatok formálódásában.

Kérdés

A 4. fejezet elsősorban azt vizsgálta, hogy mi a szerepe státuszészlelésnek az ellenszenvi viszonyok dinamikai változásában. A vizsgálat fő kiindulási pontját az adta, hogy az ellenszenvi kapcsolatok számos látható súlyos társadalmi probléma (kirekesztés, iskolai zaklatás) eredője, és nagyban függenek attól, hogy a kamaszok hogyan észlelik a társaik informális státuszát.

Használt módszer, kulcsváltozók

Ezt a kérdést dinamikus hálózati elemzéssel vizsgáltam a minta három hullámának figyelembevételével (összesen 585 diákok, 16 középiskolai osztályból, és 5 iskolából).

A függő változó egy a diákok egymáshoz való érzelmi viszonyát tartalmazó 5 fokú Likert-skála ellenszenvi és utálati viszonyokat mérő összevont hálózata adta. A diadikus státuszpercepciókat (első- és másodfokú státuszpercepciókat, illetve az első- és a másodfokú státuszpercepció közötti inkonzisztens jelöléseket) hálózati szintű diadikus hatásként vontam

---

⁴ A tanulmány eredeti címe: “Status perceptions matter: Understanding disliking among adolescents”; szerzőtársak: Christoph Stadtfeld, André Grow és Takács Károly

be az elemzésbe. Kontrollváltozóként a nem, a társadalmi státusz, és az egyéni szintű társadalmi csodálat alapú pozíciók szerepeltek.

Főbb eredmények

- 1) Az egyének hajlamosabbak voltak idővel azokat a társaikat nem kedvelni, akiket ők maguk lenéztek (lenézés mechanizmusa), illetve azokat, akiket úgy érzékeltek, hogy a többi társuk is lenéz (konformitás mechanizmusa).
- 2) A diadikus státuszpercepciók közötti inkonzisztencia is ellenszenvi kapcsolatok kialakulásához vezetett, legfőképpen akkor, amikor az egyének saját maguk nem néznek fel egy társukra, de úgy érzékelik, hogy a többi társuk felnéz az illetőre (ezt a jelenséget az úgynevezett frusztráció mechanizmusa okozza).
- 3) Nem sikerült bizonyítani azt a feltételezést, hogy az egyének egyértelműen kedvelik-e azokat, akiket saját maguk magas státuszúnak jelöltek.
- 4) Továbbá fontos eredmény volt, azok a diákok, akik egy időpontban ugyanazt az illetőt nem kedvelték, nagy eséllyel váltak később barátokká.
- 5) A hálózati beágyazottsággal kapcsolatban fontos eredmény volt, hogy úgy tűnik, a közös ellenszenvi kapcsolatok barátságokat szülnek.
- 6) A tanulmány azt találta, hogy kevés olyan diák volt, akiket nem kedveltek a többiek, viszont ha valakit egyszer nem kedveltek, nagyobb valószínűséggel kaptak ellenszenvi jelöléseket a többi társától, mint azok, akik ugyanabban az időpontban egyáltalán nem kaptak ellenszenvi jelöléseket.
- 7) Az eredmények azt is mutatták, a nemi homofília (nem egyezőség), főleg baráti hálókbán jelentős volt. Továbbá, a fiúk több baráti jelölést kaptak, mint a lányok.

1.7 Hivatkozások

- Anderson, C., Srivastava, S., Beer, J. S., Spataro, S. E., & Chatman, J. A. (2006). Knowing your place: Self-perceptions of status in face-to-face groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, *91*(6), 1094–1110. <http://doi.org/10.1037/0022-3514.91.6.1094>
- Becker, B. E., & Luthar, S. S. (2007). Peer-perceived admiration and social preference: Contextual correlates of positive peer regard among suburban and urban adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, *17*(1), 117–144. <http://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2007.00514.x>
- Berger, C., & Dijkstra, J. K. (2013). Competition, envy, or snobbism? How popularity and friendships shape antipathy networks of adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, *23*(3), 586–595. <http://doi.org/10.1111/jora.12048>
- Brass, D. J., & Labianca, G. (1999). Social capital, social liabilities, and social resources management. In R.T.A.J. Leenders, & S. M. Gabbay (Eds.), *Corporate social capital and liability* (pp. 323–338). Springer US.
- Bruyn, E. H. de, & Cillessen, A. H. (2006). Heterogeneity of girls' consensual popularity: Academic and interpersonal behavioral profiles. *Journal of Youth and Adolescence*, *35*(3), 412–422. <http://doi.org/10.1007/s10964-005-9023-4>
- Card, N. A. (2010). Antipathetic relationships in child and adolescent development: A meta-analytic review and recommendations for an emerging area of study. *Developmental Psychology*, *46*(2), 516–529. <http://doi.org/10.1037/a0017199>
- Cartwright, D., & Harary, F. (1956). Structural balance: A generalization of Heider's theory. *Psychological Review*, *63*(5), 277–293. <http://doi.org/10.1037/h0046049>
- Clement, D. C., & Harding, J. R. (1978). Social distinctions and emergent student groups in a desegregated school. *Anthropology & Education Quarterly*, *9*(4), 272–282. <http://doi.org/10.1525/aeq.1978.9.4.05x18581>
- Coie, J. D., Dodge, K. A., & Coppotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, *18*(4), 557–570. <http://doi.org/10.1037/0012-1649.18.4.557>
- Coie, J. D., & Kupersmidt, J. B. (1983). A behavioral analysis of emerging social status in boys' groups. *Child Development*, *54*(6), 1400–1416. <http://doi.org/10.2307/1129803>
- Coleman, J. S. (1961). *The adolescent society: The social life of the teenager and its impact on education*. Free Press of Glencoe.
- Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T., & Glick, P. (2008). Warmth and competence as universal dimensions of social perception: The stereotype content model and the BIAS map. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 40, pp. 61–149). Academic Press.
- Doreian, P., & Stokman, F. N. (1997). *Evolution of social networks*. Amsterdam: Psychology Press.
- Faris, R., & Felmler, D. (2011). Status struggles network centrality and gender segregation in same- and cross-gender aggression. *American Sociological Review*, *76*(1), 48–73. <http://doi.org/10.1177/0003122410396196>
- Faris, R., & Felmler, D. (2014). Casualties of social combat school networks of peer victimization and their consequences. *American Sociological Review*, *79*(2), 228–257. <http://doi.org/10.1177/0003122414524573>

- Fiske, S. T., Cuddy, A. J. C., & Glick, P. (2007). Universal dimensions of social cognition: Warmth and competence. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(2), 77–83. <http://doi.org/10.1016/j.tics.2006.11.005>
- Foladare, I. S. (1969). A clarification of “ascribed status” and “achieved status.” *The Sociological Quarterly*, 10(1), 53–61. <http://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1969.tb02061.x>
- Hallinan, M. T. (1979). The process of friendship formation. *Social Networks*, 1(2), 193–210. [http://doi.org/10.1016/0378-8733\(78\)90019-9](http://doi.org/10.1016/0378-8733(78)90019-9)
- Hallinan, M. T., & Williams, R. A. (1989). Interracial friendship choices in secondary schools. *American Sociological Review*, 52, 67–78.
- Heider, F. (1946). Attitudes and cognitive organization. *The Journal of Psychology*, 21(1), 107–112. <http://doi.org/10.1080/00223980.1946.9917275>
- Heider, F. (1958). *Interpersonal relations*. New York: Wiley and Sons.
- Huitsing, G., Snijders, T. A. B., van Duijn, M. A. J., & Veenstra, R. (2014). Victims, bullies, and their defenders: A longitudinal study of the coevolution of positive and negative networks. *Development and Psychopathology*, 26(3), 645–659. <http://doi.org/10.1017/S0954579414000297>
- Huitsing, G., van Duijn, M. A. J., Snijders, T. A. B., Wang, P., Sainio, M., Salmivalli, C., & Veenstra, R. (2012). Univariate and multivariate models of positive and negative networks: Liking, disliking, and bully–victim relationships. *Social Networks*, 34(4), 645–657. <http://doi.org/10.1016/j.socnet.2012.08.001>
- Ibarra, H. (1992). Homophily and differential returns: Sex differences in network structure and access in an advertising firm. *Administrative Science Quarterly*, 37(3), 422–447. <http://doi.org/10.2307/2393451>
- Ibarra, H., & Andrews, S. B. (1993). Power, social influence, and sense making: effects of network centrality and proximity on employee perceptions. *Administrative Science Quarterly*, 38(2), 277–303. <http://doi.org/10.2307/2393414>
- Jansen, P. W., Verlinden, M., Berkel, A. D., Mieloo, C., Ende, J. van der, Veenstra, R., & Tiemeier, H. (2012). Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: Do family and school neighbourhood socioeconomic status matter? *BMC Public Health*, 12(1), 494. <http://doi.org/10.1186/1471-2458-12-494>
- Juvonen, J. (2006). Sense of belonging, social bonds, and school functioning. P. A. Alexander & P. H. Winne (Eds.), (2006). *Handbook of educational psychology*. (pp. 655–674). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Kadushin, C. (2004). Some basic network concepts and propositions. *Introduction to social network theory*. Retrieved from <http://melander335.wdfiles.com/local--files/reading-history/kadushin.pdf>
- Kandel, D. B. (1978). Homophily, selection, and socialization in adolescent friendships. *American Journal of Sociology*, 427–436.
- Kenis, P., & Knoke, D. (2002). How organizational field networks shape interorganizational tie-formation rates. *Academy of Management Review*, 27(2), 275–293. <http://doi.org/10.5465/AMR.2002.6588029>
- KSH. (2012). Oktatási adatok 2010/2011. Budapest: Central Statistical Office.
- Labianca, G., & Brass, D. J. (2006). Exploring the social ledger: negative relationships and negative asymmetry in social networks in organizations. *Academy of Management Review*, 31(3), 596–614. <http://doi.org/10.5465/AMR.2006.21318920>

- Labianca, G., Brass, D. J., & Gray, B. (1998). Social networks and perceptions of intergroup conflict: The role of negative relationships and third parties. *Academy of Management Journal*, 41(1), 55–67. <http://doi.org/10.2307/256897>
- Lazarsfeld, P. F., & Merton, R. K. (1954). Friendship as a social process: A substantive and methodological analysis. *Freedom and Control in Modern Society*, 18(1), 18–66.
- Lindenberg, S., & Steg, L. (2007). Normative, gain and hedonic goal frames guiding environmental behavior. *Journal of Social Issues*, 63(1), 117–137. <http://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00499.x>
- Linton, R. (1936). *The study of man: An introduction* (Vol. ix). Oxford: Appleton-Century.
- Lusher, D., Koskinen, J., & Robins, G. (2012). *Exponential Random Graph models for social networks: Theory, methods, and applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McManus, P. A. (2011). Introduction to regression models for panel data analysis. In: *Workshop in methods*.
- McPherson, J. M., & Smith-Lovin, L. (1987). Homophily in voluntary organizations: Status distance and the composition of face-to-face groups. *American Sociological Review*, 52(3), 370–379. <http://doi.org/10.2307/2095356>
- Mercken, L., Snijders, T. A., Steglich, C., & de Vries, H. (2009). Dynamics of adolescent friendship networks and smoking behavior: Social network analyses in six European countries. *Social Science & Medicine*, 69(10), 1506–1514. <http://doi.org/10.1037/a0012791>
- Mérei, F. (1971). *Közösségek rejtett hálózata*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Moerbeek, H. H. ., & Need, A. (2003). Enemies at work: Can they hinder your career? *Social Networks*, 25(1), 67–82. [http://doi.org/10.1016/S0378-8733\(02\)00037-0](http://doi.org/10.1016/S0378-8733(02)00037-0)
- Olweus, D. (1994). Bullying at school. In L. R. Huesmann (Ed.), *Aggressive Behavior* (pp. 97–130). Springer US.
- Newcomb, A. F., & Bukowski, W. M. (1983). Social impact and social preference as determinants of children's peer group status. *Developmental Psychology*, 19(6), 856–867. <http://doi.org/10.1037/0012-1649.19.6.856>
- Parkhurst, J. T., & Hopmeyer, A. (1998). Sociometric popularity and peer-perceived popularity two distinct dimensions of peer status. *The Journal of Early Adolescence*, 18(2), 125–144. <http://doi.org/10.1177/0272431698018002001>
- Pellegrini, A. D., & Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*, 20(2), 259–280. <http://doi.org/10.1348/026151002166442>
- Pepler, D. J., Craig, W. M., Connolly, J. A., Yuile, A., McMaster, L., & Jiang, D. (2006). A developmental perspective on bullying. *Aggressive Behavior*, 32(4), 376–384. <http://doi.org/10.1002/ab.20136>
- Prell, C. (2011). *Social network analysis: History, theory and methodology*. Sage.
- Quillian, L., & Campbell, M. E. (2003). Beyond black and white: The present and future of multiracial friendship segregation. *American Sociological Review*, 540–566.
- Rivera, M. T., Soderstrom, S. B., & Uzzi, B. (2010). Dynamics of dyads in social networks: Assortative, relational, and proximity mechanisms. *Annual Review of Sociology*, 36, 91–115. . <http://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134743>

- Ripley, R. M., Snijders, T. A., Boda, Z., Vörös, A., & Preciado, P. (2014). Manual for RSIENA. *University of Oxford: Department of Statistics, Nuffield College*. Retrieved from http://www.stats.ox.ac.uk/~snijders/siena/RSiena_Manual.pdf
- Robins, G., Pattison, P., Kalish, Y., & Lusher, D. (2007). An introduction to Exponential Random Graph (p^*) Models for social networks. *Social Networks*, 29(2), 173–191. <http://doi.org/10.1016/j.socnet.2006.08.002>
- Roda, R. (2014). On negative genesis – The role of dyadic and network attributes in the emergence of hostile relationships. *Bulletin of Sociological Methodology/Bulletin de Méthodologie Sociologique*, 123(1), 20–40. <http://doi.org/10.1177/0759106314531881>
- Rodkin, P. C., & Berger, C. (2008). Who bullies whom? Social status asymmetries by victim gender. *International Journal of Behavioral Development*, 32(6), 473–485. <http://doi.org/10.1177/0165025408093667>
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22(1), 1–15. [http://doi.org/\(SICI\)1098-2337\(1996\)22:13.0.CO;2-T](http://doi.org/(SICI)1098-2337(1996)22:13.0.CO;2-T)
- Snijders, T. A. B. (2011). Statistical models for social networks. *Annual Review of Sociology*, 37(1), 131–153. <http://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102709>
- Snijders, T. A. B., & Baerveldt, C. (2003). A multilevel network study of the effects of delinquent behavior on friendship evolution. *Journal of Mathematical Sociology*, 27(2-3), 123–151. <http://doi.org/10.1080/00222500305892>
- Snijders, T. A. B., van de Bunt, G. G., & Steglich, C. E. G. (2010). Introduction to stochastic actor-based models for network dynamics. *Social Networks*, 32(1), 44–60. <http://doi.org/10.1016/j.socnet.2009.02.004>
- Steglich, C., Snijders, T. A. B., & Pearson, M. (2010). Dynamic networks and behavior: separating selection from influence. *Sociological Methodology*, 40(1), 329–393. <http://doi.org/10.1111/j.1467-9531.2010.01225.x>
- Steglich, C., Snijders, T. A. B., & West, P. (2006). Applying SIENA: An illustrative analysis of the coevolution of adolescents' friendship networks, taste in music, and alcohol consumption. *Methodology: European Journal of Research Methods for the Behavioral and Social Sciences*, 2(1), 48-56. <http://doi.org/48-56>. 10.1027/1614-1881.2.1.48
- Takács, K., Maes, M., & Flache, A. (2015). Is there negative social influence? Effects of dissimilarity and disliking on opinion shifts. *Working Paper*.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Munniksma, A., & Dijkstra, J. K. (2010). The complex relation between bullying, victimization, acceptance, and rejection: Giving special attention to status, affection, and sex differences. *Child Development*, 81(2), 480–486. <http://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01411.x>
- Wang, P., Robbins, G., Koskinen, J., & Pattison, P. (2014). MPNet - program for the simulation and estimation of (p^*) Exponential Random Graph Models for Multilevel Networks user manual. *Melbourne School of Psychological Sciences, The University of Melbourne, Australia*.
- Wired into Each Other. - <http://recens.tk.mta.hu/en/wired-into-each-other-otka-research-2010-2013> - last access: 23 February, 2015

1.8 A szerző témában megjelent publikációi

Publikációk magyarul

Folyóirat cikkek

- Pál, J., Stadtfeld, C., Grow, A. & Takács, K. (megjelenés alatt): Status perceptions matter: Understanding disliking among adolescents. *Journal of Research on Adolescence*
- Csaba, Z. L., Pál, J. (2010): How negative networks are forming and changing in time? Theoretical overview and empirical analysis in two high-school classes. *Review of Sociology*, 16 (2): 70–96.

Könyvfejezetek

- Lőrincz L., Néray, B. & Pál, J. (2011): Hungary. In G.A. Barnett (Ed.): *Encyclopedia of Social Networks*, SAGE Publications Inc.

Konferencia kiadványok

- Pál, J., Csaba, Z. L., Takács, K.: Determinants and dynamics of negative relations in adolescents' school networks. In Lazega, E., Bruna, M. G., Eloire, F. (eds.): *Reserches récentes sur les réseaux sociaux et organisationnels. Cahier de l'ORIO*, No.3, Université de Paris-Dauphine.

Publikációk magyarul

Folyóirat cikkek

- Csaba, Z. L. & Pál, J. (2010): A negatív kapcsolatok alakulása és hatása: Elméleti áttekintés és empirikus tesztelés két középiskolai osztályban. *Szociológiai Szemle*, 20 (3): 4-33.

Könyvfejezetek

- Csaba, Z.L. & Pál, J. (2013): QAP elemzése egy kelet-magyarországi kisváros középiskoláiban. In B. Néray, & A. Vörös (Szerk.). *Behálózott iskolák- Hálózat kutatás egy magyarországi kisvárosban* (pp. 13-30). Széchenyi István Szakkollégium, Budapest; L'Harmattan, Budapest, ISBN 978-963-236-717-0